

BREVIS COMMENTARIUS

A D

DECRETUM GRATIANI.

DISSERTATIO PROOEMIALIS.

CAPUT PRIMUM.

De Authore hujus Operis, & vera ejus inscriptione & titulo.

RATIANUM patriâ Clusinum, professione Monachum sancti Felicis Bononiensis, Ordine sancti Benedicti, opus suum, quod hodie vulgo dicitur, *Decretum Gratiani*, composuisse circa annum

1151. communis est opinio; & post Glossam ad Can. 31. c. 2. q. 6. & Correctores Romanos, veriore credidit Aubertus Miræus in scholiis ad Henricum Gandavensem de Scriptoribus Ecclesiasticis, cap. 49.

Licet titulum hunc etiam notaverint Correctores Romani, monent nihilominus, "quod in ple-
risque vetustis hujus collectionis exemplaribus, hæc tanquam inscriptio rubris literis posita sit: *Concordia discordantium Canonum*, addita in quibusdam dictione, incipit, sine ulla Gratiani mentione.

Notat quoque Stephanus Baluzius in Præfatione ad Dialogos Antonii Augustini de emendatione Gratiani §. 25. eandem inscriptionem extare in duobus codicibus MSS. Bibliothecæ Regiæ, & in uno S. Germani Parisiensis, & in alio Bibliothecæ Colbertinæ nec non etiam in antiquis editionibus; asseritque nec in pristinis editionibus expressum fuisse in fronte nomen Gratiani, tamen de re satis constaret: "Prima, quod sciam, (ait §. 28.) Editio Parisiensis an. 1508. Gratiani nomen in titulo habet hoc modo: *Decretum aureum divi Gratiani, cujus titulus talis est: Incipit Concordantia discordantium Canonum.*

Et sane opus hoc jam pridem hunc titulum prætulisse, *Concordantia discordantium Canonum*, annuit quoque Innocentius III. in integra Decretali in tertia Decretalium collectione apud Antonium Augustinum titulo *de Electione*, cap. 3. cujus fragmentum extat in c. 20. x. eodem. In hac enim Decretali respiciens Innocentius ad ea, quæ Gratianus tractat Dist. 56. Utrum filii presbyterorum possint ad sacros Ordines promoveri; cum diversas in speciem Canonum sententias retulisset, ait: *Quidam vero ad concordiam discordantia revocantes, repugnantiam Canonum prædictorum quodam modo sopire videbantur,*
V. Espen. Comment. ad Decret. Grat.

confitentes &c. ubi non obscure ad opus Gratiani, quod tunc in pretio erat, reflectit.

Sic etiam in melioribus editionibus Antonii Contii vox illa, *Decretum*, utpote inepta, in multitudinis vocem mutata est. Demochares, *Decretorum collectanea*, contius, *Decretorum Canonorum collectanea*, Inscripterunt, uti notavit Antonius Augustinus lib. 1. de emendat. Gratiani, dialogo 1. addens: "Decretorum vero collectio-
nem esse hanc nemo negaverit, non unius Decreti explanationem. Sic etiam dicimus Decretorum doctorem, non Decreti juris pontificii consultum.

In Corpore juris emendato jussu Gregorii XII. ommissa quoque est in titulo hujus operis vox, *Decretum*; diciturque simpliciter: *Concordantia discordantium Canonum*: quem titulum huic operi optime convenire fatebitur, qui illius scopum & institutum attenderit.

Gratianus enim "non tantum Decretis colligendis (quod Burchardus, Ivo, alique præcedentes collectores fecerant) operam dedit; sed Ivonis fortasse præfatione excitatus, eò potissimum incubuit, ut certis quæstionibus propositis quid in utramque partem ex Canonibus, qui inter se nonnunquam pugnare videbantur, dici posset, ipse & afferret & explicaret; omniumque eorum varietatem, quæ speciem dissensionis habebat, ad concordiam revocaret, inquit Correctores Romani in præfatione.

Unde nomen *Decreti* huic operi inditum sit, incertum est: verisimile admodum est, nomen illud à Gratiano ei impositum non fuisse: quandoquidem, uti supra notavimus, in veteribus libris vox *Decretum* non compareat.

Putarunt nonnulli eam vocem ex Burchardo aut Ivone acceptam; sed monet Antonius Augustinus in citato dialogo 1. quod veteres libri Ivonis non habeant titulum *Decreti*; sed vocentur *Exceptiones Ecclesiasticarum regularium*: Burchardi vero libri veteres Miss. careant inscriptione, & in editis habeatur, non *Decretum*, sed *Decretorum libri* 20. Et Ivo *Epistola* 74. opus Burchardi vocat, *Collectiones Burchardi*.

Interim undecunque collectioni seu operi Gratiani adhæserit inepta hæc vox *Decretum*, illud constat adeo tenaciter ei adhæsisse, & etiamnum adhærere, ut non obstante vocis ineptitudine, quin & emendatione Pontificia sub Gregorio XIII. quæ huic operi titulum dedit: *Concordantia discordantium Canonum* non alio nomine appelletur, aut pene notum sit hoc opus, quam sub

nomine *Decreti Gratiani*. Quapropter communi & vulgari loquendi modo me accommodans, hanc collectionem etiam *Decretum Gratiani* vocare volui, ne alias idiomate ignoto loqui viderer.

CAPUT II.

De operis hujus Divisione, Forma, & prima illius parte.

Opus suum Gratianus in tres principaliores partes divisit. prima pars continet centum & unam Distinctiones, quæ totidem sunt capita, sive sectiones, quibus materiam distinctam proponit; & subjectis Conciliorum & pontificum decretis, vel patrum sententiis conclusiones subjungit, & si quæ in eis varietas occurrit, eam exponere studet.

Videtur Gratianus in hac, uti & in tertia parte, specialiter nomen *Distinctionum* assumpsisse; quod licet & in secunda parte Canonum apparentem discordiam in concordiam revocare, intendat, tamen præcipuè in hac & tertia parte, distinguendo varias locorum temporumque circumstantias, id facere satagat.

In viginti primis distinctionibus tractat de origine, auctoritate, & variis speciebus Juris; idque confusè, adductis quibusdam divisionibus, primò in Jus Divinum & humanum; in naturale & positivum. Secundò in Jus scriptum & non scriptum, seu consuetudinarium. Tertiò in Jus Civile & Ecclesiasticum.

post hæc explicat præcipuas partes è quibus Jus Ecclesiasticum constat; quæ sunt Canones Conciliorum, de quibus agit Dist. 15. 16. 17. & 18. Item Decreta & Epistolæ Decretales pontificum, de quibus tractat Dist. 19. Ac tandem sententiæ SS. patrum, de quibus differit Dist. 20.

Hæc ipse Gratianus paucis indicavit initio Distinctionis 21. dicens: *Decretis ergo Romanorum Pontificum, & sacris Canonibus Conciliorum Ecclesiastica negotia, ut supra monstratum est, terminantur.*

In reliquis Distinctionibus de Clericis & variis eorum gradibus, dignitatibus, promotionibus, eorumque officiis ac qualitatibus in ipsis ex præscripto Apostoli in epistolis ad Timotheum & ad Titum requisitis amplè discurrit.

Hinc Gratianus initio Distinctionis 21. verbis supra recitatis subjungit: „Ministri vero sacrorum Canonum & Decretorum pontificum sunt summi pontifices, & infra præsules, & reliqui Sacerdotes, quorum institutio est in veteri testamento inchoata, & in novo plenius consummata.

Et sub initium Dist. 23. ait: „Breviter quæ inter Ecclesiastica officia sit differentia demonstravimus; nunc à summis incipientes, & usque ad ultimum gradum descendentes, qualiter quisque eorum debeat ordinari, Sanctorum auctoritatibus ostendamus.

Tandem ad calcem ultimæ suæ distinctionis indicat rursus, quæ præcedentibus distinctionibus tractaverit, dicens: „Hactenus de electione & ordinatione Clericorum tractavimus, nunc ad simoniacorum ordinationes transeamus.

Ex his haud obscurum est, non immeritò Gratianum, aliosque post ipsum Decretalium collectores, partem hanc Gratiani à distinctione 21. usque ad distinctionem 101. quæ & ultima est, vocasse *Tractatum Ordinandorum*.

Ita Gratianus *Causa* 1. q. 7. ad calcem Canonis

6. remittens lectorem ad Canonem, *Priscis igitur*, ait: *Require supra in tractatu Ordinandorum*; manifestè indicans Canonem 1. Distinctionis 55. qui incipit: *Priscis igitur*, &c. Et primæ Decretalium collectionis auctorem ad hunc tractatum Ordinandorum remississe sat evidens est ex clausula finali *c. 9. de Electione* dictæ primæ collectionis.

Postquam enim actum est de Ordinatione Archiepiscopi, subjungitur hæc clausula: *Illud autem quod de Archiepiscopi Consecratione, Ordinatione, &c. ut in tractatu Ordinandorum*, Ex quo non obscurum est hujus collectionis auctorem remississe lectorem ad Can. 1. Dist. 66. ubi hæc clausula occurrit, uti rectè notavit Antonius Augustinus in notis ad citatum capitulum 9. qui & occasione hujus clausulæ monet: „Ex hoc apparet, Bernardum Papiensem habuisse rationem collectionis Gratiani, & noluisse repetere, quæ is conscripserat. Namque *tractatus Ordinandorum* appellari solet à Gratiano à Dist. 23. usque ad quæstionem primam sive causam conscripta.

CAPUT III.

De secunda parte Decreti Gratiani, item tractatu de Pœnitentia, & tertia parte de Consecratione.

Secunda pars Decreti Gratiani continet 36. Causas, & singulæ causæ continent suas quæstiones. Porro Causæ sunt quasi totidem hypotheses, sive casus positiones, quarum occasione varias quæstiones format & proponit, quas frequenter in utramque partem allegatis Canonibus, discutit; suam deinde sententiam depromens.

Exempli gratia Causa prima proponit hunc casum: „Quidam habens filium, obtulit eum ditissimo cœnobio: exactus ab Abbate, & à fratribus, decem libras solvit, ut filius susciperetur, ipso tamen (beneficio atatis) hoc ignorante. Crevit puer, & per incrementa temporum & officiorum ad virilem ætatem & Sacerdotii gradum pervenit. Exinde suffragantibus meritis in Episcopum eligitur, interveniente obsequio & paternis precibus; datâ quoque pecuniâ cuidam ex consiliariis Archiepiscopi consecratur iste in Antistitem, nescius paterni obsequii & oblatae pecuniæ. Procedente vero tempore nonnullos per pecuniam ordinavit; quibusdam vero gratis benedictionem sacerdotalem dedit. Tandem apud Metropolitanum suum accusatus & convictus sententiam in se damnationis accepit.

Hoc casu proposito septem exinde quæstiones formatas proponit.

Partem hanc multo obscurius & perplexius quàm præcedentè Gratianus compilavit; neque plerumque ordinis rationem, sive subsequentiâ cum antecedentibus connectendi occasionem annotavit.

In hac quoque secunda parte Decreti plurima intermiscet Gratianus, & diversissima occasione arrepta, distinctam prorsus materiam aggreditur, & nonnunquam principali suo proposito deserto, de ea materia discurrit.

Exemplum istud occurrit causa 32. in qua uti & in sequentibus tractans de iis, quæ matrimonium concernunt (ad calcem canonis 19. quæst. 3. inseruit prolixum tractatum, de Pœnitentia; eo quod in citato Canone incidisset mentio de pœnitentia; uti enim à pluribus notatum est, totus hic tractatus de pœnitentia per modum continui & unius discursus à

Gratia-

Gratiano insertus fuit inter dictum canonem 19. & can. 20. ejusdem quæstionis. Nam uti notavit Antonius Contius in initio hujus de penitentia tractatus: *In plerisque manuscriptis totus hic tractatus de Penitentia legitur uno continenteque contextu, non distinctis capitibus, ut in superioribus distinctionibus & causis, atque sequentibus.*

Id ipsum notarunt correctores Romani ad initium quæstionis 3. causæ 33. dicentes: *Gratianus ad explicandam hanc tertiam quæstionem multa attulit. Quam per longam tractationem, qui eum secuti sunt in septem distinctionum separatio. In aliquibus verò in margine tantum est distinctio prima, secunda, &c.*

Verosimile ergo est, dispartitionem per distinctiones primum in margine fuisse annotatam, ac dein in corpus esse derivatam, forsan typographorum incuria.

Quidquid sit de occasione hujus divisionis, hodie tractatus hic in septem distinctiones dividitur, vocaturque, *Tractatus de Penitentia.*

Verùm cum hic tractatus omnino sit disparatus à materia, quam in secunda parte, ac notanter in hac causâ 32. & sequentibus tractat Gratianus, hinc illum post absolutam hanc secundam partem inferendum judicavi, & nonnullis reflexionibus illustrandum.

Tertiam partem sui operis inscripsit Gratianus de Consecratione, eamque divisit in quinque distinctiones, in quibus, nullo quoque penè ordine servato, agit de Ecclesiarum consecratione, Misarum solemnibus, de Sacramentis, præcipue Eucharistiæ, Confirmationis, Baptismi, aliisque nonnullis ad ea reductis, uti infra in compendiosa hujus partis expositione dicetur.

CAPUT IV.

Ex quibus potissimum constet Decretum Gratiani.

TRia potissimum sunt, è quibus tanquam materia conflatur Decretum Gratiani.

Primi quidem generis sunt conciliorum canones, Pontificum & Episcoporum Decreta, Patrum aliorumque auctorum Ecclesiasticorum sententiæ, & Regum aut Imperatorum sanctiones, quæ exemplo Reginonis, Burchardi, Ivonis, aliorumque posteriorum canonum collectorum Gratianus collegit, & per varios titulos pro diversitate materiæ distribuit: quæ omnia simpliciter sub nomine *Canonis*, sive quod idem est, *Regula* allegantur, & in scholis & auctoribus passim sub hoc titulo citari solent, tametsi in ipso decreto habeantur sub nomine *Capitulum*.

Alia sunt, quæ non simpliciter sub nomine *Capitis* exprimentur, sed addita hac voce, *Palea*.

Quid hæc inscriptio significet, non convenit inter Canonistas. Nonnulli enim credunt, hanc vocem canonibus præfixam, ut notaretur esse paleam, id est levioris aut nullius momenti, adeoque tanquam paleam à reliquo tritico esse separandam.

Verùm si quis conferat canones hac inscriptione notatos, cum iis, qui eadem carent, comperiet, multos illorum, utilitate & auctoritate hisce præstare.

Verosimilius proinde apparet, canones hac inscriptione insignitos esse quasdam additiones, non eodem tempore factas ad primam collectionem Gratiani; easque in margine primum fuisse adscriptas; quæ dein vel librariorum, vel etiam eorum, qui editioni superintendunt, aut, quod frequentius olim contingebat, scriptorum

V. Espen Comment. ad Decret. Grat.

incuria vel ignorantia in textum irrepperunt; idque interdum sine additamento, interdum cum additamento istius vocis, *Palea*, ea forsitan ratione, quod, ut quidam credunt, additionum auctor appellaretur *Palea*.

Hanc opinionem verisimilem reddit, quod monumentibus Correctoribus Romanis in antiquis exemplaribus Gratiani paucas aut nullas esse paleas observetur; adduntque in uno valde emendato exemplari capita illa, quæ paleæ inscribuntur: apposita esse in margine sine ulla nota, sed non omnia, quæ in impressis: quamvis vicissim in illo additiones aliqua sint, quæ in his non habentur. In alio litteris per antiquis descripto, palea ipsæ recentiori scriptura toti volumini præponuntur. In cæteris habentur aut omnes aut pleræque: & partim quidem cum paleæ nomine; partim verò sine ullo à cæteris discrimine.

Similiter Antonius Aug. lib. 1. de emendatione Gratiani Dialogo 2. ait: *Sed & video in veteribus Gratiani libris illa capita desiderari, & in Joannis Teutonici scholis raro ad verba eorum aliquid adscribi. Itaque existimo illa capita postea adjecta fuisse. Huc accedit, quod Bernardus Papiensis nonnulla ex his in librum suum retulit, quod de Gratiani capitibus non facile invenies.*

Monet quoque vir eruditus Steph. Baluzius in notis ad Antonium Aug. pag. 426. non vidisse se hoc vocabulum (*Palea*) in antiquis Gratiani exemplaribus manuscriptis, nisi quod aliquando, sed id tamen raro, diu postea scriptum est in notis marginalibus libro Sangermanensi adjectis. Idem vocabulum non reperitur etiam in prima editione Moguntina in fronte capitulum, quæ eo nomine prænotantur in vulgatis editionibus: extat tamen, sed non adeo frequenter ut in vulgatis editionibus in antiqua editione Veneta. Istud verò non impedit, quin antiquitus adscriptum fuerit in libris Gratiani, cum ejus diserta mentio extet apud Joannem Andrea & alios veteres Juris-Consultos.

Dicunt quoque Correctores Romani: *Falsam verò esse illorum opinionem, qui eas [Paleas] contemnendas putant, ex eo constat, quod multa & in Decretalibus, & apud vetustiores Gratiano Collectores habentur; quod suis locis (ajunt) indicabitur.*

Tertio constat Decretum Gratiani ex propriis ipsius Gratiani verbis, quibus casus aut quæstionis positionem, vel suam circa quæstionem propositam opinionem, aut pro contraria opinione objectiones & argumenta expressit: quæ omnia non sub nomine capituli vel canonis, sed solum sub nomine Gratiani, uti alterius cujuslibet privati scriptoris dicta, citari aut allegari solent, ut infra latius patebit.

CAPUT V.

Decretum Gratiani prodiit plenum erratis.

Non tantum summam confusione laborare opus Gratiani, sed insuper infinitis propemodum mendis & erratis repletum primitus à Gratiano evulgatum esse, nemo negaverit; ostenduntque libri duo Antonii Augustini de emendatione Gratiani & innumeræ penè emendationes à Correctoribus Romanis appositæ. Genera errorum compendio expressit Antonius Augustinus lib. 1. Dial. 1. *Sæpe erratum esse video (ait) in nominibus hominum, urbium, provinciarum, conciliorum & aliarum rerum... sæpe falsa sunt inscriptiones, & quæ Conciliorum sunt, Pontificum maximorum esse dicuntur; & quæ sunt unius Episcopi inferioris, Romano Pontifici, aut concilio*

lio Generali, vel Provinciali tribuuntur. Ex hoc genere sunt illa, quae ex Concilio Martini Papa aut Adriani Papa sumpta esse feruntur, quae vel Martino Bracarensi & Graecis conciliis, vel Engelramo Episcopo, vel Adriano ad Engelramum inscribi debuerunt. Multa Gregorii, Ambrosii, Augustini, vel Hieronymi verba esse dicuntur, quae aut nusquam extant, aut aliena sunt. Illa quoque ipse, quae inscriptiones habent veras, non recte referuntur. Sape enim contrarias sententias referri scimus saepe valde praecisas. Jam vero, quae ex Graecis fontibus manant, ex variis interpretationibus afferuntur, quasi sint aliorum scriptorum, ac saepe aliud graecè quam latine significant.

Exempla singulorum in magna copia suppeditant duo illi libri Antonii Augustini, nec non notae correctorum Romanorum, quae hodie in decreto Gratiani correcto ad Gratiani loca subduntur.

Primus usque exundantior errorum fons esse videtur, quod Gratianus, ex saeculi sui more, non ipsa concilia aut Regesta Pontificum, aliave SS. Patrum scripta revolverit & consuluerit; sed quae in variis canonum aut scriptorum compilationibus reperit sine ullo discretionis examine in suam collectionem transtulerit.

Notavit id Antonius Augustinus lib. 1. Dial. 6. Cum enim Petrus Galeus unus collocutorum dixisset: *Apud Gratianum ex Theodosianis legibus verba referri scimus, quae sunt Pauli in libris Sententiarum & ejus interpretis Ariani: Gratianus C. 2. q. 6. c. 22. & aliis quinque capitibus, cum ignoraret, quae Pauli essent, quaeque interpretis, omnia congescit. Respondet Antonius Augustinus: Sumpsit haec Gratianus, non ex ipsis fontibus, sed ex Ivonis Panormia aut ex Decretis sive excerptis ejusdem.*

Itaque quidquid ab illis vel ex ignorantia, vel incuria, aut etiam interdum scienter erratum, aut commissum fuerat, in suum opus incautus retulit.

Præterea cum ætate Gratiani nondum nota esset ars Typographica, & virorum eruditorum scripta Amanuensium operâ communicari ac divulgari deberent, horum imperitiâ & oscitantia, nonnunquam etiam audaciâ & præsumptione plurima quandoque mutabantur, aut mutilabantur, aliavè ratione corrumpebantur: & hinc manuscriptorum codicum frequens varietas.

Cum verò nonnunquam vel manuscriptorum deesset copia, vel non vacaret aut non luberet manuscriptorum inter se conferre, quâ collatione errores deprehendi potuissent, contingit, ut ex vitiatò manuscripto errores ulterius fuerint propagati.

Hæc aliaque errata, quibus hoc Gratiani opus scatebat, priusquam manus correctrix fuisset apposita merito movisse videtur Antonium Augustinum lib. 1. de emendatione Gratiani, Dial. 7. ut Petrum Galeum unum ex collocutoribus introduceret monentem, quod errata Gratiani attendens in veteri confirmetur opinione, qui frustra hunc scriptorem mendis purgati putet. *Te vero (ait) potius hortari, & si pateris, monere non desinam, ut in eam tantum rem incumbas, ut meliorem harum regularum sive Decretorum collectionem edas.*

Vix dubito, quin Antonius Augustinus facile huic monito acquievisset, atque ab emendando hoc opere abstinuisset, nisi jam tum ea fuisset illius auctoritas, ut laborem non inutilem Ecclesiae & Reipublicae se præstiturum crederet, si illud à mendis, quantum possibile erat, repurgaret.

Ut ergo appareat, viros multum eruditos non

frustra, nec intructuosè hujus operis expurgationi incubuisse & allaborasse; prius ostendam, quanto applausu & consensu opus illud non obstante sua confusione, non obstantibus etiam mendis erratisque non levibus, ubique pene in judiciis ac scholis publicis supra omnes præcedentes Canonum & Decretorum collectiones receptum & probatum fuerit.

CAPUT VI.

De Receptione Decreti Gratiani præ cæteris Canonum Collectionibus.

Antonius Augustinus relatâs laudatâsque variorum Doctorum collectionibus, dicit: *Sed Gratianus eorum omnium luminibus obstruxit, multis questionibus & distinctionibus, additis ex jure civili Romanorum, quod tunc reviviscere coeperat, multis capitibus.*

Quin eò brevè pervenit, ut verè de Gratiano dixerit idem Antonius lib. 1. Dial. de emendatione Gratiani, quod, licet verum esset, Gratianum nihil attulisse, quod non apud anteriores collectores reperitur, negari tamen non possit, quin felicior fuerit cæteris collectoribus, *Quos in tenebris diu fuisse novimus, dum hic omnium manibus versatur, multorum interpretum illustratur lucubrationibus, refertur denique in judiciis omnibus, atque à Theologis non minus quam juris utriusque peritis in pretio habetur.* Hæc ille.

Et sanè de Jurisconsultis res per se patet; cum eorum commentarii vix ex alio, quam ex Gratiani Decreto canones exhibeant; illudque passim ut juris & canonum præcipuum fontem respiciant. Et quia in scholis alios sibi vix prælegi canones audiunt, dum ad forensia properant, causis Ecclesiasticis instruendis aut decidendis ex hoc Decreto canones haurire solent. Si Theologorum, Scholasticorum quoque commentarios, præsertim antiquioris, respiciamus, auctoritates vix alias, quam ex Gratiano petitas reperimus; atque hinc & in his & in illis lapsus frequens, dum Gratiani supposititias merces à veris non distinguunt, à quo nec S. Thomas omnino est immunis.

Ulterius ea fuit Gratiani auctoritas, ut sequentes Decretalium collectores, ejus collectionem ut canonum codicem seu Decretorum corpus respicerent; atque eam vel remitterent, vel quod opportunum sibi videbatur, exciperent; parum solliciti, an ea, quae Gratianus referret, sincera essent, an mutilata vel apocrypha. Exemplis paucis hæc declarasse sufficiet.

Bernardus Papiensis auctor primæ collectionis Decretalium lib. 1. tit. 4. cap. 9. ait: *Illud autem, quod de Archiepiscopi consecratione, &c. ut in tractatu Ordinariorum.* "Ex quo apparet, ait Antonius Augustinus in notis ad primam collectionem Decretalium tit. 4. cap. 9. "Bernardum Papiensem habuisse rationem collectionis Gratiani, & noluisse repetere, quæ is conscripsisset: namque tractatus Ordinandi-rum appellari solet à Gratiano, à distinctione 23. usque ad questionem primam sive causam conscripta. Interpretes quoque veteres Alanus, Vincentius, Tandrecus, Laurentius & cæteri, cum capita illius collectionis referunt, semper addunt

addunt particulam, *supra*, perinde ac si post Gratiani volumen hoc adscriptum esset. Si quis hanc clausulam integram desideret, videat caput 1. Dist. 66.

Et quidem in Decretalibus frequenter occurrit illa particula, *supra*, qua indicatum voluere, citationem esse in collectione præcedenti, sive superiore, id est, Decreto Gratiani.

Hinc Bernardus Papiensis primus post Gratianum Decretalium collector, collectionem suam ita inscripsit: *Breviarium extra, hoc est, Extravagantium*, eo quod præcipua collectorum post Gratianum intentio esset colligere duntaxat, quæ extra Decretum Gratiani quasi *vagabantur*: quæ & propterea *Extravagantia* dicta sunt.

Hanc Bernardi Papiensis mentem expressit Vincentius Hispanus, verus Decretalium interpres, cujus hæc sunt verba apud Antonium Augustinum in notis ad primam collectionem Decretalium. *Quia non omnia comprehendere poterant in Decretorum corpore, ut Dist. 19. si Romanorum, ideo Magister Bernardus Papiensis præpositus hoc opus compilavit, cujus intentio est diversa, Extravagantia Romanorum Pontificum, & auctoritates novi & veteris Testamenti compilare sub titulis. Materia sunt ipse Constitutiones seu Decretales, &c.* Ut vel inde sat intelligi queat, qua in æstimatione apud Decretalium collectores fuerit Decretum Gratiani.

Neque multum erant solliciti, num per Gratianum relatum congrueret suo originali, & utrum ipsum originale esset authenticum, & non supposititium, aut saltem non interpolatum, modo Gratiani fide niteretur.

Exemplum sit in c. 1. *de Capellis Monach.* In prima collectione ponitur Decretum sub nomine Synodi Claromontensis sub Urbano II. etsi nusquam in Synodis sub Urbano II. tale Decretum reperitur, uti ad Can. 2. c. 16. q. 7. notant Correctores Romani; sed satis erat à Gratiano hunc Canonem in citato Canone 2. ex illa Synodo referri.

Sic & Innocentius III. in c. 11. x. *de Renuntiatione* utitur auctoritate Canonis 2. pseudo-Synodi Photianæ; eo quod sub nomine Concilii legitimi Constantinopolitani eum retulisset Gratianus c. 7. q. 1. Can. 45.

Similiter in c. 13. x. *de Judiciis*, Constitutio tribuitur Theodosio Imperatori, quæ nullâ specie ei adscribi potest; eo quod Gratianus per errorem illam Theodosio tribuisset in Canones 35. c. 11. q. 1. ex more nempe illius temporis, quo non ad fontes, sed ad Gratianum recurri solebat, quod pluribus exemplis in reflexionibus, seu brevi hujus operis commentario ostendetur.

CAPUT VII.

Unde orta sit hujus Decreti communis receptio.

MItum alicui non immeritò videri posset, quomodo opus privati Monachi, qualis fuit Gratianus, tanta confusione compactum, tot erratorum congerie, nec non apocryphis monumentis refertum, ad eam auctoritatem & venerationem, de qua in capite præcedenti pervenire potuerit, tantoque Doctorum tam Theologorum quam Jurisperitorum consensu & applausu suscipi & laudari meruerit.

Duo potissimum ad hoc opus, præ aliis Canonum Collectionibus, specialiter amplecten-

V. Epen Comment. ad Decret. Grat.

dum, ejusque auctoritatem promovendam conduxisse à multis creditur.

Primum methodus tractandi & materia, quæ Decreto continetur.

Collectores enim ante Gratianum Canones Conciliorum & Pontificum Decreta, vel SS. Patrum aliorumque auctorum sententias simpliciter referebant. At Gratianus, cum plures Canones aut Patrum sententias inter se in speciem discordare vidit, varias interpretandi & conciliandi rationes excogitavit & proposuit; unde & ejus nomen accepit *Concordia discordantium Canonum*.

Ad hæc varias quæstiones in utramque partem discutit, ac discussas tandem resolvit.

Porro cum sub idem tempus oriri cœpisset disciplina tractandi, quam vulgo dicimus *Scholasticam*, quæ in argumentationibus variisque quæstionibus in utramque partem discutiendis plurimum occupatur, non parum placuit Doctoribus illius temporis methodus Gratiani, utpote Scholasticum tractandi modum multum præferens.

Accessit & ipsa Gratiani materia. Gratianus enim præ reliquis Canonum collectoribus jure civili Romano utitur, quod tum demum in Academia Bononiensi doceri & exponi cœperat: quo titulo Academia illius Doctoribus, præcipuè Jurisconsultis Gratiani collectio præ reliquis placuit.

Alterum, quod ad diffundendam longe lateque operis famam juvit, erat Academia Bononiensis tum temporis nomen.

Cum enim in illa pene tota, ea ætate jus civile Romanorum in toto Occidente prælegeretur, ad ipsam undique juris studios in magno numero confluebant; qui cum à Juris Ecclesiastici Professoribus nihil præter Decretum Gratiani prælegi audirent, atque in illud Glossas ac Commentarios edi, illudque ut unicum sacri juris codicem consuli, magnam indubiè paulatim animis ipsorum illius existimationem instillavit.

Cumque studiorum curriculo absoluto ad proprios lares remeantes, hac circa Decretum existimatione imbuti, nihil præter canones in eo contentos, atque Glossas & Commentarios in eisdem deprædicarent, secum comportarent, non difficulter intelligitur, summam hoc potuisse auctoritatem operi illi apud varias gentes longè lateque conciliare, maximè accedente temporum illorum conditione, ubi sine ullo fere examine tanquam authenticum recipiebatur, quidquid in collectoribus occurrebat.

Verùm licet hæc ad commendandam Gratiani collectionem sive *Decretum* conducere potuerint, illud tamen præcipuum & penè unicum fuit, quod Gratianus in hoc opere non tantum retulerit ea, quæ pseudo-Isidorus ad amplificandam auctoritatem Romanorum Pontificum confixerat; sed & plura alia addiderit ad hunc finem conducentia, quæ ille suo tempore scribere ausus non fuerat, uti Commentario seu reflexionibus notabitur.

Igitur hoc Gratiani opus ita adornatum non dubium, quin admodum placuerit Romanis Pontificibus & eorum Curialibus; adeo ut mirum videri non debeat, si non minus ad hujus operis auctoritatem confectis Isidorianis Decretalibus. Atque ita verisimile est, & Decreti Gratiani, & falsarum Decretalium receptionem eodem fundamento potissimum niti.

CAPUT VIII.

De emendatione Gratiani per Antonium Demochares & Antonium Contium.

Sub medium sæculi 16. Antonius Demochares & Antonius Contius, ille Theologus, hic Jurisconsultus, dolentes, opus, quod in scholis publicis prælegebatur, Commentariis illustrabatur; imò ad quod tanquam totius Ecclesiasticæ scientiæ instructissimum armamentarium passim & Theologi & Canonistæ recursum habebant, tot mendis & apocryphis scaterere; illud à falsis inscriptionibus & mendis purgare & in meliorem ordinem formamque reducere studuerunt; atque apocrypha à veris monumentis secernere.

Imprimis itaque Antonius Contius capita sive Canones in Decreto Gratiani suis numeris distinguit: *Ante Contianam enim editionem certum est, capitum numeris nullum Gratiani volumen fuisse distinctum, uti monet Antonius Augustinus lib. 1. Dial. 18.*

Ulterius duo viri, ac præcipuè Contius, uti monet Franciscus Florens in Præfatione de methodo & auctoritate collectionis Gratiani p. 44. plurimas addiderunt notas eruditione refertas, quibus & veras Canonum inscriptiones sæpius restituerunt & apocrypha ac supposititia à veris ac genuinis feliciter separarunt.

Ad Canonem 1. c. 30. q. 5. qui desumitur ex pseudo Decretali Evaristi Papæ notat Contius, *Omnia istius Evaristi Decreta videri posse suppositia, ut dixi (ait) in Præfatione.*

Et ad Canonem 11. desumptum ex Epistola 2. Decretali Eleutherii Papæ monet: *Adulterinam esse hanc Eleutherii epistolam, quæ tamen extat in 1mo volumine Conciliorum, vel ex hoc fragmento liquet. Hac enim sunt verba Constantini Imperatoris in L. 1. C. Theodosiano de judiciis, quæ plusquam centum post Eleutherium annis à Constantino rescripta, quæ illius epistola fabricator suppresso nomine compilavit, putans furtum semper celari posse; sed & tam infeliciter compilavit, ut verba textus cum verbis subjecta illi præpostera interpretationis in Alarici Breviario temerè miscuerit.*

Sed præ cæteris notanda nota appositæ canonibus 13. dist. 16. ubi loquens de 24. canonibus sub nomine Nicænæ Synodi extantibus in epist. Julii I, præter 20. canones Nicænos, qui vulgò extant, ait: *Sed illos esse supposititios, vel id ostendit, quod nemo, ne Gratianus quidem ipse, eos allegare ausus est. Additque hoc notandum: Multas autem supra in Præfatione rationes adduxi, quibus omnes, quæ Silvestrum præcesserunt, Decretales falsas esse ostendi.*

Hæc sanè nota non mediocrem hujus viri eruditionem insinuat, qui forsitan Catholicorum primus aut forsitan inter primos detexit & probavit, quod hodie communi eruditorum consensu probatum est; scilicet Decretales, primis illis Pontificibus adscriptas, esse supposititias.

Verùm Antonio Augustino verba illa: *Multas autem supra in præfatione rationes adduxi, &c.* visa sunt Molinæ esse non Contii.

Sed si alia, quæ jam ex Contio citavimus, cum hac nota conferantur, nequaquam obscurum erit, ea revera Contii esse non Molinæ, ut rectè advertit Franciscus Florens loc. cit. & Stephanus Baluzius in notis ad Antonium Augustin. p. 433. dicit, se non videre, quâ conjecturâ ductus Antonius Augustinus putaverit, hoc scholium non esse Contii sed Molinæ. Quia conjecturâ esse putaverit, non facile est divinare; at quâ conjecturâ

putaverit non esse Contii, ipse sat indicat verbis, quæ immediatè subjungit: *Nihil enim, ait, ea de re Contius in præfationibus editis scripsit.*

Dum hæc scripsit Antonius Augustinus verisimiliter non aliam Contii editionem præter Antverpiensem anni 1570. viderat.

Monet autem Franc. Florens loc. supra citato; quod *Præfationem Contii mutilaverit Antverp. librorum censor, qui ex ea breve tantum nobis fragmentum reliquit: qua de re merito conqueritur Contius lib. 1. section. variarum c. 10. in fine.*

Quærit Antonius Augustinus citato Dial. 20. sub finem: *Quid Romani tui de scholio Contiano censent?* Resp. Petrus Galefius collocutorum, "unus Delenda esse illa verba, sed illos esse supposititios, & quæ sequuntur: Multò verò magis ait, eis displicuerunt, quæ postea scripsit: *Multas autem supra in Præfatione rationes adduxi.* Et revera notam hanc, uti & plures alias à Contio appositas Correctores Romani sustulerunt; cautiùs, inquit Florens, quàm Antverpiensis censor, qui Præfationem quidem mutilavit, notas verò supra citatas imperitè reliquit, quibus idem dicebatur, quod in Præfatione.

At dicit ulterius Anton. Aug. aut ejus nomine Petrus Galefius: *Prædicto scholio contrarium scholium Contius c. 11. dist. 22. addidit; cum occasione epistola Decretal. Anacleti ponitur hoc scholium: Scio quosdam istorum Pontificum à Petro proxime sequentium Decretales falsi insimulare, sed majorem ab his probationem requirerem; cum & in omnibus, quotquot extant Canonum corporibus, ab Isidoro ex libro Damasi Urbis Romæ Episcopi collectis, hæc reperiantur.*

Hoc scholium in editione Contii Antverpiensi anni 1570. adscribitur Contio; sed monet hic rursus Franc. Florens, *Contii editioni notas ex editione Democharis plures admixtas fuisse in editione Antverp. absque delectu, ita non rarò inter se pugnantia inserantur; non enim eadem semper fuit sententia Democharis, quæ Contii, qui Contius longè eruditior, & ingeniosior erat.*

Hic per transennam observare licet quomodo imperiti, & incauti nonnulli censes interdum ipsa opera vel corruerint aliquid addendo, vel aliqua, quæ ipsis displicebant, delendo.

Fatendum est, hos correctores, signanter Antonium Contium, non exiguam & inutilem operam in emendatione Decreti Gratiani impendisse; nihilominus & illud fatendum, quod post omnem ipsorum laborem adhuc innumera penè essent emendanda & corrigenda.

Cæterum præfationis Ant. Contii ad decretum Gratiani, cujus sæpe hoc capite meminimus, & à censore Antverp. pro majori parte truncatæ fragmentum magnum præfixum habetur Tom. 4. Operum Caroli Molinæ ultimæ editionis Parisiens. anni 1681. eoquæ continetur judicium Contii de Epistolis Decretalibus primorum Pontif.

Ex hoc præfationis fragmento patescit hujus viri non modica juris notitia & eruditio; atque postquam candidè fassus est, se nolle improbè Gratianum ipsum ab omni reprehensionis ansa & occasione vindicare, *Candidè, inquit, in medium conferam ea, in quibus nobis vel dormitasse, vel non satis ex fide, quæ receperat, explorasse aut perfecisse videri possit: ita tamen ut culpâ vel potius sæculi sui errore, ac profundâ rerum caligine prolapsam interpretari maluimus, quam dolo aut aliqua Pontificibus Romanis assentandi ambitione.*

Post hæc subjungitur: *Hujus autem generis sunt Epistole primorum Rom. Urbis Pontificum, Clementis, Lini, Cleti, Anacleti & sequentium usque*

usque ad Silvestrum, & deinceps usque ad Siricum, quas multo post tempore à nebulonibus quibusdam confictas & concinnatas certioribus mihi videor indicis, quam quisquam hætenus deprehendisse.

Primo quod barbariore phrasi, aut stylo, aut compositione deteriore sint conscripta, quam ferret illorum temporum conditio; cum præsertim Leonis I. Gelasii, Innoc. Cælestini & cæterorum, quorū vera scripta extant, Epistola longe illis sint elegantiores, latiniores, religiosiores. 2. quod loci scriptura, qui in illis allegantur, ex nova Hieronymi translatione, qua nondum extabat, & quā nec ipse Hieron. nec alius ejus temporis scriptorū catholicorum allegare tum ausus est, vigente adhuc 70. interpretum translatione. Et quomodo eam citare potuerunt, antequam esset? Tertium & vehementissimum indicium est, quod plerumque illic constituuntur & decernuntur, qua longo post tempore primum ab Imperatoribus constituta, vel posterioribus Synodis fuerunt inducta. Unum autem pro omnibus insigne exemplum in medium proferam. Eleutherio uni ex illis Pontificibus Gratianus affingit Can. judicantem c. 30. q. 5. quod & in primo tomo Conciliorum legitur in integra ipsius Julii Epistola. Atque illa sunt legis Constantini verba (qui plus centum annis illo tempore posterior fuit,) perperam in eam Epistolam ad verbum fere translata cum pessimi interpretis glossate. Nam extat ea lex in Breviario Alarici & Codicis Theodosiani sub titulo de judiciis l. 1. quod Breviarium habuit Gratianus, & ex eo multa in suum volumen transtulit.

Ex his evidens est, hunc virum jam tum non dubitasse de falsitate & suppositione harum Decretalium eamque indubiè in ipsa integra sua præfatione pluribus argumentis adstruxisse; recteq; Francisc. Florentem dixisse, quod censor Antverpiensis hanc præfationem Contii vel integram prætermisisset vel pro majori sua parte truncasset

CAPUT IX.

De Correctione Romana & Antonii Augustini.

CUM in Synodo Trid. Decretum esset, ut Misalia, Breviaria, aliive libri ad Officium & Ritus Ecclesiasticum spectantes reviderentur & emendarentur, aut delerentur, si quid apocryphum, aut divini Officii majestati minus conveniens contineretur; unà cogitari cæptum est de ulteriore decreti Gratiani emendatione. Indecorum enim atque Ecclesiæ quodammodo probrosum videbatur, quod opus primam corporis seu Codicis Ecclesiastici partem conficiens, quodque in Academiis Catholicis publicè juventuri pro adipiscenda notitia disciplinæ Ecclesiasticæ prælegitur, & in judiciis pro decisione causarum profertur, tot mendis crassisque erroribus & apocryphis citationibus esset refertum.

Et quidem Pius IV. sub quo Synodus Tridentina finem accepit, ac dein Pius V. ejus successor, selectis quibusdam viris hanc provinciam commiserunt; sed tanti moliminis erat hujus operis emendatio & correctio, ut sub his Pontificibus nihil ad perfectum perducere potuerit.

Tandem mortuo Pio V. ei successit Hugo Boncompagnus dictus Greg. XIII. patriâ Bononiensis, in eaque urbe olim canonum Professor, & qui tanquam Cardinalis emendando Decreto Gratiani jam fuerat admotus, sub quo strenuè huic operi absolvendo allaboratum est, ac tandem ultima manus apposita.

Catalogus Cardinalium & Doctorum, quibus à Pontificibus Roman. hæc cura demandata fuit, exhibetur ad calcem Dialogi ultimi libri prioris Antonii Augustini, de quibus loquens Franciscus Florens Gallus in præfatione de autoritate Gratiani, ait: Doleo tamen & moneo, nec abs re unicum Gallum Arnulduum Pontacum, & sero adhibitum. Reliqui omnes fuerunt aut Itali, aut Hispani. Quam fuerit hæc eruditi viri querimonia fundata, probant, quæ in hac emendatione desiderantur & in reflexionibus notabuntur.

Quæ in hoc negotio correctionis acta sint, exponitur in præfatione sive Monito ad Lectorem decreto Gratiani emendato præfixo. Itaque & Roma inquit, Vaticana Bibliotheca, & monasterii Dominicani supra Minervam, aliæque non pauca excussa sunt, & ex aliis urbibus atque regionibus invitati doctissimi homines, qui idem facerent, & si quid invenissent, quod ad hanc rem pertineret, ut sua pietate libenter communicarent, atque ad Pontificem mitterent.

Breve Apostolicum missum ad hanc Lovaniensem Academiam, quo monentur Doctores, ut conferant operam suam pro emendatione Gratiani extat in volumine continente Acta ab anno 1567 usque ad annum 1586. fol. 108.

Index librorum variis ex locis missorum, & quorum operâ hæc Gratiani emendatio subsidium accepit, post præfationem appositus est; in quo sub littera D. habetur; Decretorum excerpta ex Bibliotheca S. Trudonis ab Alberto Leonino, nomine Universitatis Lovaniensis.

Quid hic consecutum sit, subjungitur: Quâ diligentia illud factum est, ut cum jam pro magna parte suum cuique tributum sit, ac propterea intelligi plerumque possit, quæ synodorum generalium, quæ summorum Pontificum, quæ Provincialium Conciliorum, quæ Patrum decreta ac sententia, atque inter hæc, quæ S. Romane Sedi probata sint, quæ minimè, vix quisquam errare, atque incerta pro certis sequi, certa pro insertis suspecta habere posthac queat.

Quæ in emendatione citationum, quæ apud Gratianum non pauca falsæ occurrebant, methodus servata sit, in eodem monito hoc ordine indicatur.

Primo. Ubi error evidens erat, aut nonnulla Gratiani exemplaria cum veriore, atque ab aliis collectoribus allata citatione consentiebant, sublati falsis inscriptionibus, vera sunt restituta.

Secundo. Ubi verò, quamvis caput apud alium authorem esset inventum, fieri tamen poterat, ut illius quoque esset, quem Gratianus citaret, (sunt enim bæc rarò decreta translata & sententia similes in bonis authoribus) retenta Gratiani citatione, satis visum est, locum, ubi habeatur, indicare.

Et quoniam interdum aut capituli aliqua quidem pars illius authoris est, qui citatur, aliqua verò minimè, aut verba valde sunt mutata; id quoque est indicatum, adscriptumque præterea in margine, quo loco idem caput in Glossa Bibliorum Ordinaria, in libris Sententiarum, & apud cæteros collectores habeatur, eos præsertim, qui in hujus operis emendatione magno usui fuerunt.

Circa emendationem textus, hæc ratio servata fuit. Primo, initia capitulum ob usitatas Doctorum citationes non sunt mutata, sed ubi ab originali discrepabant, in margine aut in notatione est indicata germana lectio.

Hæc sanè cautio necessaria fuit, quia, ut supra monui, usque ad Contium, capita seu canones

non citabantur nisi per verba initialia, eo quod necdum essent numeris distincta; ideoque ni hæc ratio inita fuisset, loca è Gratiano apud antiquiores Contio relata vix reperiri potuissent.

Deinde hæc Glossæ ipsius habita ratio est, pergunt correctores in sua Præfatione, ut nihil in textu sit mutatum, ubi mutatio ipsa impeditura erat, quo minus quid sibi auctor Glossæ voluisset, animadverti posset; sed eodem modo aut in margine aut in notatione mendum est indicatū.

Ubi vero hæc non obstabant, hæc fere observata corrigendi ratio est: ut si videretur voluisse Gratianus auctorum, quos citaret, ipsa prorsus verba referre, ea ex ipso originali emendarentur, & interdum etiam non levi proposita utilitate, aliqua adderentur: nisi sicubi vulgata lectio visa est melior: nam tunc illâ retentâ, notatum est, quomodo originale ipsum habeat: si autem Gratianus non eadem prorsus verba afferre voluerat, sed aut in summam quandam ipse redigere, aut ab aliis redacta, aut ab auctore Glossæ ordinariæ, ab Ivone & aliis collectoribus referre: tunc nihil fere emendatum vel additum est; nisi forte Patris illius, unde collector acceperat, restituta lectio magnam afferre visa esset utilitatem; multisque locis id notatum est, & verba ipsius originalis allata, ut lector identidem in memoriam hujus adhibita cautionis revocaretur, & labore ad originalia adeundi levaretur.

Methodum hæcenus expositam exactè à correctoribus Romanis re ipsa servatam esse, evincit textus notatum, & varietas, quæ inter decretum correctum & non correctum intercedit.

Eruditis omnibus hæc emendatio admodum grata fuit; at in emendationis forma, illud imprimis observatum desiderâssent, ut vulgatæ & veteres editiones Gratiani nunquam ita fuissent immutatæ, quin ejus saltem mentio facta esset; imo ut à variis eruditis auctorum correctoribus observatum est, tantum variantes lectiones annotassent; lectori permittentes examen & judicium, quæ è variis lectionibus verior videretur. Quin & hæc varietas lectionum nonnunquam obscuritatem, aut dubium, quod in canone occurrit, elucidare potuisset; aut etiâ detegere fontem lectionis, quæ apud veteres auctores reperitur.

Illud quoque nonnullis minus conveniens visum est, quod viri illi eam sibi libertatem sumpserint, ut inscriptionem Gratiani etiam interdum constantem in omnibus, tam editis quam manuscriptis codicibus suâ auctoritate mutaverint: quo factum, ut Gratiano tribuatur id, de quo nunquã cogitavit; nec amplius tam Gratiani quam correctorum opus habeatur. Exemplum suppeditat canon. 3. dist. 54. In omnibus enim antiquis editionibus habetur cum hac inscriptione, *ex Concilio Mogunt.* nisi quod Demochares & Contius pro *Moguntiensis* haberent, *Guntinensis*, qui & in margine notârunt: *Can. 8. Conc. Carthag. primi id habeatur.* Ex quo factum, ut correctores Romani videntes eam Democharis & Contii notam esse veram, deleta inscriptione, quæ in omnibus Gratiani editionibus habebatur, hanc ex *Conc. Carthag. primo* substituerint, cum id potius in margine, ut Contius & Demochares fecerant, notari debuisset: hic quidem in nota subjecta veteris inscriptionis meminerunt, & unde ejus correctio desumpta sit, indicant, sed nec id ubique monendum censuerunt. Pro exemplo sit canon 34. dist. 50. In omnibus antiquis editionibus hanc præfert inscriptionem: *Rabanus Archiepisc. scribit ad Heribaldum*; Correctores Romani nullâ suæ additionis factâ mentione, addiderunt in contextu Gratiani, lib. *Pœnit. c. 1.* hoc est, *ex libro*

Pœnit. c. 1. q. 1. inscriptionem non tantum falsè attribuitur Gratiano, sed & falsa est; cum è contra vera esset ipsius Gratiani. Nam nullus liber Rabani Pœnitentialis unquam inscriptus legitur *Heribaldo*; sed extat epistola Rabani ad Heribaldum, in qua præsens Canon extat, non capite primo, sed decimo; de quo consule Baluzium, tum in notis ad hunc Canonem, tum in præfatione ad citatam epistolam Rabani. Similiter inscriptio Canonis 4. dist. 18. ex emendatione Romana habet: *De his ita scribit Leo 1. ad Episcopos Germaniæ & Galliæ*; quæ inscriptio non tantum adversatur omnibus Gratiani editionibus, adeoque Gratiano imponit; sed & manifestè falsa est; cum ex contextu epistolæ compertum sit, eam nequaquam Leoni I. adscribi posse, uti observat in suis ad hunc Canonem notis Stephanus Baluzius; & fusè ac solidè probat Paschasius Quesnellus in *disser.* 11. Operibus S. Leonis III. annexa; ibidem tamen monens eam videri esse Leonis III. adeoque veram esse potuisse Gratiani inscriptionem; quæ eam tribuit simpliciter Leoni, non exprimendo, num I. num III.

Ex his aliisque similibus non paucis sat intelligitur, quàm fundata sit nonnullorum querimonia, quod sublatis Gratiani inscriptionibus, aliæ substitutæ fuerint, & non potius, si quæ mutatio facienda judicaretur, ea in margine aut alibi annotata fuisset, intacto manente Gratiani contextu.

Verum de eo major extat virorum eruditorum querimonia quod ipsum textum Canonum, prout à Gratiano referebantur, vel additione aliquorum verborum, aut eorum detractioe sæpius mutaverint.

Exemplum sit *Can. 3. c. 8. q. 1.* Ibi post verba, *judicio Episcoporum*, in codicibus Gratiani, etiam manuscriptis, uti correctores monent, sequebatur, *& electione Clericorum*, quæ sunt expuncta, inquirunt, quia neque in originali, neque apud cæteros collectores leguntur. Sed nonne satius fuisset, textum servare integrum, & in notis admonuisse, eam clausulam non extare in originali, neque apud cæteros collectores? Quidni fortassis Gratianus exemplar aliquod viderit Concilii Antiocheni, in quo clausula continebatur?

Interdum autem mutarunt contextum, monendo tantum in genere aliquid mutatum, quid verò illud sit subticentes. Exempli gratia in *Can. 7. c. 34. q. 1.* emendata & addita esse nonnulla ex originali & cæteris collectoribus notant, sed quid emendatum aut additum sit, non exprimunt.

Quin imò quandoque aliqua addita sunt, ne quidem in genere ullius emendationis facta mentione. Plura exempla, qui volet, reperiet ex collatione decreti emendati cum emendato. Unum hoc pro specimine accipe. In *Can. 4. dist. 22.* post hæc verba: *Constantinopolitana Ecclesia quod dicunt, quis eam dubitet Sedi Apostolica subjectam?* Sequitur: *quod & D. piissimus Imperator, & frater noster Eusebius ejusdem civitatis Episcopus assidue profitentur*: quæ clausula deest in omnibus antiquis Gratiani editionis exemplaribus, etiam apud Democharem & Contium, adeo ut evidens sit, eam à Correctoribus Romanis additam esse, nulla tamen additionis facta mentione, aut insinuatione.

Ex hactum inscriptionum, tum textuum immutatione, fit, ut Gratiani collectionem integram hodie non habeamus; sed collectionem per Romanos Correctores in pluribus immutatam.

Præterea ex hac immutatione contingit, ut, quæ in antiquis auctoribus ex Gratiano citantur, & pro auctoritate afferuntur, in ipso decreto Gratiani non amplius reperiantur.

Denique

Denique quis ambigat, quin etiam & ipsa errata auctorum multum nonnunquam afferendæ & eruendæ veritati subserviant? præsertim auctoris, qui sæculis pluribus publicè in scholis & judiciis, atque à Theologis & Canonistis tanquam totius rei canonicæ absolutum & perfectum armamentarium habitus sit.

Hinc facile est concludere quod licet fatendum sit, Romanam hanc decreti Gratiani emendatam editionem in pluribus locis, conciliorum, Patrum, aliorumque auctorum, è quibus sua deprompsit Gratianus, textibus esse conformiorem, & à multis mendis & sordibus esse purgatam; tamen si ipsam Gratiani collectionem, ut à Gratiano edita est, & apud veteres Theologos & Canonistas recepta & laudata fuit, consulere velimus, recurrendum esse ad editiones, quæ Romanam editionem præcesserunt.

Interea quo Romæ emendationi decreti Gratiani allaborabatur, eidem sedulo quoque incumbebat Antonius Aug. Archiepisc. Tarracon. atque duos libros Dialogorum de emendatione Gratiani scripsit, multa doctrina & eruditione refertos. Cum vero jam ferme ad finem operis perventum esset, allata est ad illum Tarraconem editio Gratiani emendata per correctores Rom. Hinc additiones composuit, quæ in fine singulorum Dialogorum extant, & ipsas Roman. correctiones exhibent. Hoc opus jam pridem non satis accuratè impressum, de novo reimprimi iussit Steph. Baluzius; additis tam ad ipsum Antonium Aug. quam Gratianum notis, quibus variantes præcipuè lectiones ex vetustissimis Grat. exemplaribus tam manuscriptis, quam editis, annotavit.

CAPUT X.

De Erratis Gratiani post Correctionem Romanam.

Gregor XIII. in Bulla edita in commendationem decreti Gratiani jam emendati injungit omnibus Christi fidelibus; *Ut quæ emendata & reposita sunt, omnia quæ diligentissime retineantur, ita ut nihil addatur, mutetur aut imminuatur.*

Hac tamen Pontificis declaratione nequaquam effectum est, quin etiam post Romanam emendationem plura errata & apocrypha in Gratiano superesse, quæ omnem Romanorum notam effugerint, fateri debeamus.

Unde de Gratiano, etiam emendato, dixit Antonius Possevinus in Apparatu sacro lib. 1. *De Gratiano id sciendum est, eum sæpe errasse, tribuentem iis auctoribus opera, quorum non sunt.* Addit aliquot exempla.

Et ante ipsum Bellarminus de Scriptoribus Ecclesiasticis in Gratiano, plurima refert errorum notabilia exempla, quæ ipsi correctores ne verbo quidem attigerunt; imò nonnulla ex iis pro veris ipsi agnoverunt.

Et quid plura, quis nescit pro apocryphis haberi veterum Pontificum decretales epistolas, aliaque plurima, quæ Isidorus vulgo *Mercator* summa audacia & impudentia confinxit & supposuit, quibus tamen Gratiani decretum plenum est? eaque omnem correctoriam censuram evasere; imò tanquam ad sinceros fontes sapius ab ipsis Correctoribus Romanis ad illa lector remittitur. Quin tantum abest, ut viri illi decretales illas pro apocryphis haberent, ut notas Antonii Contii, qui plerasque ut supposititias rejiciebat, omittendas censuerint, neque earum notarum in hoc articulo ullam rationem habuerint,

Quid de canonibus, quos sub nomine concilii Eliberitani refert Gratianus, neque à correctoribus Romanis in dubium vocantur, quos vir eruditus Ferdinandus Mendoza *lib. 1. de confirm. Conc. Eliberitani c. 6.* supposititios esse evidenter ostendit; imò plures illorum ex canonibus diversarum synodorum in unum conflatos esse?

Quis insuper ignorat, quot his ultimis sæculis prodierint castigatæ editiones plurimorum SS. Patrum, in quibus tanquam supposititia probata & rejecta fuere quam plurima, quorum fragmenta sub nomine illorum Patrum Gratianus reculebat, & Correctores Romani pro indubitatis illorum Patrum operibus habuere.

Nequaquam igitur post Romanam emendationem recipiendum ut sincerum, aut suo originali conforme, quidquid à Gratiano refertur; imò nec omnia, quæ ipsi notârunt aut mutârunt pro talibus habenda; cum certum sit, ut supra vidimus etiam correctores Romanos aliquibus attribuisse aliqua, quæ posteriorum diligentior inquisitio reperit iis tribui non posse; aliaque tanquam apocrypha rejecta, quæ Romani Correctores pro sinceris monumentis susceperant.

Ex dictis quoque conficitur, nec post Correctionem Romanam inutilem esse correctionem & notas Antonii Contii.

Constat enim, quædam ipsum annotâsse tanquam apocrypha, quæ ut talia hodie etiam ab omnibus agnoscuntur, à Romanis tamen correctoribus nequaquam notata uti sunt, ut supra dictum est, omnes illæ decretales epistolæ primis Pontificibus suppositæ.

Quædam deinde à Contio ex originali in margine ad supplendum fragmentum Gratiani notantur, quæ Romani correctores omiserunt.

Denique iidem correctores canones aut fragmenta à Gratiano relata interdum ex originali suppleverunt, nulla facta distinctione supplementi & textus Gratiani, ut propterea nesciri interdum possit, quid Gratianus voluerit. At Contius, dum ex fontibus, vel aliunde ad complementum aut elucidandum textum aliquid supplet, illud distincto à reliquo textu caractere notavit: quod tamen & in Contio reprehendit Antonius Augustinus: *Res enim, ait, est plena periculi, cum facile in his libris labi soleant & aliena verba vel longius separata in nostrorum verborum numerum referre.*

Ita metuebat vir ille, ne textus alicujus auctoris admixtione alienorum verborum immutaretur.

CAPUT XI.

An decretum Gratiani publica auctoritate polleat.

Decretum Gratiani nullam publicam auctoritatem à suo posse mutuare auctore apud omnes in confesso est.

Cum enim Gratianus Monachus nulla in Ecclesia publica auctoritate esset donatus, eam suo operi dare non potuit.

Neque pariter decreto Gratiani publicam auctoritatem conciliat ejus in scholis publica prælectio: si enim Trithemio credimus, ante tempora Gratiani Panormia Ivonis utebantur Juristæ. Et quid notius, quam Theologis in Academiis pluribus prælectum fuisse opus magistri sententiarum, quod tamen publica auctoritate pollere nemo unquam dixit.

Quod vero nonnulli dicere voluerint decretum Gratiani ab Eng. III. sub quo vixit Gratianus, approbatum fuisse; *Cum illud nullo* (præter unum

Trihemium) probetur idoneo teste, inquit Boërius Epō apud Duacenses olim canonum antecessor primarius *lib. 2. de jure sacro num. 134. Merito rejicitur à nobis ut suspectissimum; cum neque diligentissimus in rebus talibus annotandis Antonin. Archiep. Flor. neque Platina in vitis Pontificum accuratissimus, neque quis probatus auctor alius qui quidem ad nostras venerit manus, id affirmet. Quin imo contra sentiunt interpretes ad unum omnes nostri tati civilis juris quam Pontificii, non ab ullo unquam Pontifice nominatim fuisse probatum Gratiani hoc decretum, sed sola consuetudine receptum, neque plus auctoritatis adhuc habere, quam per se habeant auctoritates ipsa sive Pontificum sive Conciliorum, sive quorumlibet aliorum scriptorum, ex quorum fragmentis decretum suum Gratianus post Isidorum, & Burchardum & Ivonem & alios concinnavit: in propriis autem Gratiani verbis nihil esse magis auctoritatis, quam quantum ratio & aequitas per sese patiantur; cum non plus tribuatur Gratiano, quam interpreti cuiquam alteri.*

Hæc ille, cui plenè consonat vir in re canonica versatissimus, quique summo studio libros duos Dialogorum de emendatione Gratiani summa eruditione confectos edidit, Antonius Aug. in præfatione ad canones Pœnitentiales: *Est etiam, inquit, delectus habendus & ratio auctoritatis constituentium, in quo video multos juris Pontificii studiosos vehementer decipi, qui Gratiani collectionem parem vim cum Gregoriana habere putant; cum tamen Greg. IX. Pontificia auctoritate usus, omnibus in eo volumine decretalium contentis vim legis statuerit. Gratianus unius magistri & monachi personam gerens, ea, quæ refert, non majori pollere potuit efficere auctoritate, quam antea fuerunt. Itaque si quæ sunt ab eodem relata ex Pontificiis epistolis, aut ex Generalibus Conciliis sumpta, ex suprema illa potestate, qua excellunt, apud omnes vim legis obtinent: sed quæ ex Provincialibus Conciliis, aut ex Episcoporum, aut aliorum sanctorum virorum libris aut epistolis accepta sunt ea generalem non habent auctoritatem. Accidit autem sæpe, ut falsæ sint apud Gratianum inscriptiones singulorum capitum... ita fit, ut ne illa quidem capita vim legis obtineant, quæ dicuntur esse sumpta ex Romanorum Pontificum, aut ex Generalium Conciliorum decretis; sed necesse est adire fontes, unde emanarunt, ut certa ab incertis distinguamus.*

Observanda quoque hanc in rem vetus ac doctissima Theologorum Parisiens. dissertatio edita in confirmationem censuræ Episcopi Parisiensis contra aliquem è familia S. Dominici, qui sustinuerat nihil reperiri apud S. Th. quod non esset credendum: cujus dissertationis hæc est summa; nec S. Th. nec Magistri sententiarum nec Gratiani; imo nec cujuslibet alterius Doctor. adeo esse per omnia veram sententiam, quin & errare & labi quandoque possit? quod nonnullis ex S. Th. Magistri sententiarum & Gratiani desumptis errorum exemplis ostendere conantur. Scripta fuit hæc Apologia an. 1277. & extat ad calcem Magistri sententiarum.

Decretum Gratiani ante correctionem Romanam auctoritatem juris non obtinuisse facile omnes concedent; atque de eo dumtaxat tēpore loqui supra citatos auctores prætendunt nonnulli, qui post hanc correctionem volunt illud auctoritate Greg. XIII. ita esse probatum, ut canones sive capita Gratiani undecumque desumpta juris auctoritatem acceperint; non secus atque capitula

in decretalibus Greg. IX. relata; idque per Breve dicti Pontif. Greg. XIII. editioni Rom. correctæ præfixū; in quo jubet, ut quæ emendata & reposita sunt, omnia quàm diligentissimè retineantur, ita ut nihil addatur, mutetur aut imminuatur.

Verùm hæc non ad auctoritatem aliquam publicam decreto impartendam spectant, sed ad cavendum, ne quis operi publico, auctoritate sive cura R. Pont. purgato & correcto, privata auctoritate quidquam addere aut detrudere audeat.

Quam suam mentem apertius in aliis suis litteris eidem operi præfixis declaravit his verbis: *Nos oportune providere volentes, ut hoc jus canonicum sic expurgatum ad omnes ubique Christi fideles sartum tectum perveniat, ac ne cuiquam liceat eidem operi quidquam addere vel immutare aut invertere, nullave interpretamenta adjungere; sed prout in hac nostra urbe Roma nunc impressum fuit semper, & perpetuo integrum & incorruptum conservetur. Motu proprio, &c.*

Quid manifestius quam id unice intendisse Pontificem, ne quidquam post Romanam correctionem corpori canonico à se emendato adderetur aut detraderetur, vel immutaretur.

Ad hæc, cum jam relata Pontif. verba totum Gratiani decretum respiciant, etiam consequenter referuntur non tantum ad ea, quæ ex conciliis vel epist. Pontificum aut SS. Patrum aliisque monumentis desumpsit Gratianus, quæ sub nomine capitū citat; sed præterea ad ipsas privatas Gratiani opiniones, quas auctoritatem juris habere, atque à Pontif. ita probatas esse, ut ab iis recedere non liceret, nemo hæcenus asserere ausus fuit.

Exempli gratia Gratianus in principio dist. 18. dicit: *Episcoporum igitur Concilia, ut ex præmissis apparet, sunt invalida ad definiendum & constituendum, non autem ad corrigendum. Sunt enim necessaria Episcoporum Concilia ad exhortationem & correctionem; quæ etsi non habent vim constitutionis, habent tamen auctoritatem imponendi, quod alias statutum est, & generaliter seu specialiter observari præceptum.*

Hanc Gratiani opinionem, quæ negat Episcoporum Conciliis auctoritatem constituendi, & etiamnum hodie decreto emendato continetur, quispiam dicet publica Ecclesiæ auctoritate probatam? Quam jam pridem his verbis improbat ipsius Gratiani Glossographus: *Illud non est verum, quia Episcopi bene condere possunt Canones Episcopales, Archiepiscopi Provinciales; quia, qualibet Ecclesia sibi potest statuere jus aliquod*

Gratianus dist. 1. de Pœnit. in utramque partem disputat, an pro remissione peccatorum in Sacramento Pœnitentiæ requiratur oris confessio ipsi Sacerdoti faciendæ, an verò sufficiat soli Deo confiteri: ac tandem allegatis multis Patrum sententiis post canonem 39. finit his verbis: *Quibus auctoritatibus vel quibus rationum firmamentis utraque sententia satisfactionis & confessionis innitatur, in medium breviter exposuimus. Utraque enim fautores habet sapientes & religiosos viros.*

Num hoc rursus Gratiani fluctuans in utramque partem iudicium ab Ecclesia probatum asseremus? An non potius dicemus cum ipsis Romanis Correctoribus: *Certissimum est, & pro certissimo habendum, peccati mortalis necessariam esse confessionem sacramentalem, eo modo ac tempore adhibitam, quo in Concilio Tridentino post alia Concilia est constitutum.*

Plura alia Gratiani, quæ jam pridem improbat Glossa, item S. Antoninus, & quæ tamen post emendationem Romanam supersunt, vide citata

citata in notis subjectis Dial. 18. lib. 1. Antonii Augustini de emendatione Gratiani, & in summa S. Antonini p. 4. tit. 11. cap. 8.

His aliisque rationibus moti eruditiores passim tam Theologi quàm Canonistæ, idem plane iudicium de re lativè à Gratiano Conciliorum & Pontificum decretis, SS. Patrum aliorumque auctorum sententiis proferunt post Romanam editionem emendatam, quale ante eam datum fuit; nimirum singula, quæ in eo comprehensa sunt, ad suos fontes & origines revocanda esse; eo quod, ait Andreas Vallensis in præmio Paratitlorum decretalium §. 8. num. 12. ratione auctorum, è quibus decreta desumuntur, major vel minor sit eorum auctoritas.

Vallensi succinit alter Academiae nostræ doctor Henricus Zoësius in Præfatione ad decretales n. 10. qui ibidem ostendens decretum Gratiani à nullo Pontifice probatum, ait: „Neque item rectè quis allegaverit, decretum à Gregorio XIII. emendatum, retineri iustum, eique addi aut detrahi quid veritum esse: nam hoc nihil ad confirmationem singulorum eo contentorum, & non alio fine id factum, quàm ut fides sit penes auctorem, nec alia Canonum ibi contentorum est auctoritas, quàm fontium unde emanarunt.

Sed ut nostrates Theologos, Canonistasque prætereamus, quid ipsi Romani, etiam recentiores sentiant, audiamus.

Fagnanus ad cap. 1. x. de Constitut. num. 38. probat opinionem Joannis Andreae, quod generaliter decreta Conciliorum, decretales & leges civiles à Gratiano ibidem insertæ, non aliam habeant auctoritatem, quàm leges ipsæ, decreta vel decretales.

Et latius Cardinalis de Luca in Annotat. ad Concilium Trident. discursu 28. num. 8. „Decretum Gratiani non habet vim legis per se, utpote continens privatam collectionem plurium sententiarum SS. Patrum, sive aliquorum Decretorum Conciliorum Generalium vel Provincialium; necnon registrationem aliquarum legum civilium, quæ antiquitus ante inventionem vel communem receptionem, seu usum totius corporis civilis juxta compilationem Justiniani, sparsim circumferebantur, per manus aliquorum eruditorum, sive registrata habebantur in codice confecto per Gothicos Reges, qui in aliquibus Hispaniæ partibus regnabant; atque eatenus aliqui ex dictis Canonibus vim legis habent, quatenus per se eam auctoritatem circumferebant, ut sunt decreta aliquot Conciliorum, sive illæ sanctorum Patrum Traditiones, quas Ecclesia recepit.

His uno pene calculo subscribunt tam Theologi quàm Canonistæ; negantes auctoritatem juris volumini, quod & hodie post repurgationem factam, mendis erroribusque non paucis icatere sciunt.

CAPUT XII.

Quaedam observanda circa Decretum Gratiani.

PRIMò notandum circa hoc decretum quod Gratianus hoc suum opus demum composuerit & ediderit circa medium sæculi duodecimi.

Porro scitur, eo tempore in pretio fuisse collectionem pseudo-Isidori, cui insertæ erant falsæ decretales primis Pontificibus suppositæ, aliaque plura fictitia monumenta, necnon Canones Conciliorum in alienum sensum detorti.

Insuper & hoc constat, ætate Gratiani has falsas decretales, nec non reliqua fictitia monumenta tanquam authentica fuisse recepta, atque in illis expressam disciplinam pro disciplina Ecclesiæ & jure Ecclesiastico notanter in Academia Bononiensi, agnitam.

Hinc factum est, quod Gratianus non tantum has epistolas decretales, aliaque conficta monumenta, necnon corruptos aut contortos Canones, ut authentica & sincera reputaverit, prout in collectione pseudo-Isidori, & apud præcedentes Canonum collectores, puta Burchardum, Ivonem, &c. extabant, & illis ut talibus usus fuerit; sed insuper disciplinam & praxim, quæ auctoritate horum falsorum monumentorum invaluerat, tanquam aviram & sinceram Patrum Canonicam disciplinam proposuerit, & propugnandam sive confirmandam censuerit.

Hinc ulterius contigit, Gratianum plurimos Conciliorum Canones, necnon veterum Pontificum decreta, puta sanctorum Leonis, Gregorii, &c. sanctorum quoque Patrum & aliorum sententias, quibus sincera & verissima disciplina per octo ut minus sæcula conservata, legebatur expressa, frequenter in alienum sensum vel aliqua detrahendo, vel addendo, aut etiam immutando, ad sui temporis disciplinam à pristina Patrum disciplina omnino alienam & diversam inflexisse. Ad hæc volens Gratianus Canones & Patrum dicta cum fragmentis falsarum decretalium, & aliis confictis monumentis conciliare, conciliandi rationem à Canonum & Patrum sententiis prorsus dissonam sæpius impendere coactus fuit. Ex hac autem conciliandi ratione non semel contigit, ut novum jus & Patribus ac auctoribus octo ut minimum sæculis ignotum, obtruserit, quod tandem huic decreto insertum, quasi pro jure etiam antiquitus usitato auctoritate Gratiani receptum fuit.

Imò Gratianus exhibens Canones aut decreta Pontificum, cernens quæ hæc non congruere praxi & disciplinæ, quæ auctoritate falsarum decretalium suo tempore invaluerat, conciliandi rationem subiecit, quæ non tantum erat incongrua; sed evidenter dictis Pontificum & Patrum erat contraria, & omnem in illis expressam Ecclesiæ disciplinam evertebat.

Secundo notandum tempore Gratiani, ordinem judiciorum ad normam juris civilis in Ecclesiasticis Tribunalibus cœpisse sensim invalescere, atque ad eandem normam causas Ecclesiasticas per Judices Ecclesiasticos instrui & dijudicari.

Huic praxi se accommodans Gratianus plura ad hunc ordinem judicium forensium, primitus in Ecclesiasticis judiciis inusitatum, spectantia, præcipuè ex jure civili desumpta, suo decreto inseruit, quæ nullatenus ad disciplinam Ecclesiæ, in pristinis Canonibus & Patrum scriptis expressam, conducunt; sed unice ad usum forensium, qui posterioribus sæculis auctoritate præsertim falsarum decretalium, & accedente Judicum Ecclesiasticorum cupiditate summopere increbuerat.

Præterea Gratianus ad exemplum pseudo-Isidori, & illius ætatis auctorum, huic pseudo-Isidori collectioni insistentium, omnia quæcumque reperit, quæ ad extendendam jurisdictionem Ecclesiasticam atque Clericorum à foro sæculari exemptionem conducere videbantur, sine ullo pene examine impendit; quin eundem in finem Canones nonnunquam & leges in alienum sensum detortos & mutilatos retulit, atque hinc in pluribus à Patrum disciplina & pristino Ecclesiæ regimine recessit; & variis quæstionibus

nibus ac controversiis Patrum ætate ignotis occasionem subministravit, prout in reflexionibus ad hoc decretum notabitur.

Interim & hoc fatendum est, quod his non obstantibus in decreto Gratiani inter omnia illa apocrypha & in alienum sensum detorta, reperiantur Canones & Patrum sententiæ, in quibus ipsa pristina Ecclesiæ disciplina optimam Ecclesiæ regendæ rationem repræsentans exhibetur.

Proinde si hi Canones & Patrum dicta separatim attendantur ab apocryphis & contortis, & interpretationibus ac conclusionibus Gratiani à Canonum & dictorum Patrum sensu alienis, hoc decretum Gratiani præ cæteris partibus & libris, quibus constat hodiernum Corpus Canonicum, utile esse poterit ad assequendam notitiam disciplinæ, quam Ecclesia in suis Canonibus seu Regulis jam pridem præscripsit, & quam Ecclesia semper retinendam optavit, & etiamnum hodie optat, in quantum temporum & locorum circumstantiæ permittunt, intactam conservari, atque ubi collapsa est, restitui; optans etiam ut Prælati Ecclesiæ reformationi allaborantes eam restaurent & revocent ad praxim.

Certum enim est quod Gratianus in pluribus, referat Canones conciliorum, necnon sanctorum Patrum dicta, quibus revera pristina Ecclesiæ disciplina continetur; & è quibus hæc oriri potest, modo quæ recentiori manu vel per pseudo-Isidorum aliumve recentiorum Canonum collectorem, aut etiam per ipsum Gratianum non sat novam ac recentiorum disciplinam, à Patrum disciplina secernentem addita aut intermixta sunt, rescantur.

Proinde non sine fundamento decreti Gratiani prælectio, præ reliquorum juris Canonici librorum prælectione, puta decretalium Gregorii IX. & sequentium Pontificum utilior & convenientior apparuit.

Hoc motivo inductus fuit Philippus II. Rex Catholicus ut, erectis in hac Academia pluribus juris Canonici prælectionibus, tandem illis de novo adjungeret prælectionem decreti Gratiani; idque ut hæc prælectione collapsa Patrum disciplina restaurari posset, ut probant literæ ducis Sabaudiaë Governoris Belgici nomine Regis datæ ad Collegium Doctorum Juris 22. Aprilis 1557. in quibus inter cætera hæc leguntur: „Honorabiles, docti & sincerè dilecti. Cum serenissimus Rex Dominus & cognatus noster observandus pro sua in bonarum disciplinarum, & præsertim jurisprudentiæ studiis provehendis propensione, nonnullorum Professorum stipendia augenda duxerit, novasque quasdam lectiones institui mandare cupientes, jussimus pro singulis litteras pro obtinenda debita stipendiorum solutione congruas expediri. Verum cum præ cæteris Majestati suæ cordi sit, ut novæ lectioni decretorum rectè provideatur, *Quam Majestas sua pro horum temporum (quibus disciplina Ecclesiastica graviter convellitur) necessitate cupit ad primævam genuinamque suam revocari originem, sicut magis ad Ecclesiæ adificationem, quam litium judiciorumque disceptationem dirigatur*; dum diu multumque ad eam provinciam idoneus quispiam quæsitus esset, tandem Majestas sua ob singularem Petri Xemenii commendationem, illum quantumvis reluctanter, eo impulit, ut conditionem eam susciperet, circa quem quidem ea suborta fuit difficultas, quod duntaxat Baccalaureus sit in Jure Canonico & altiorem gradum docendique auctoritatem

non haberet: verum non visum fuit hoc impedimentum tam egregium institutum debere remorari; & uti Regia Majestas de eo cum ipso dispensavit; sic etiam vos non gravatè cum ad hanc possessionem admissuros esse confidimus, eam tamen conditione ut intra annum à die cœptæ possessionis Doctoralia insignia recipiat. Cum hæc autem lectio non minus Theologiæ operam dantibus quam juris Canonici studiosis utilis futura videatur, talem ei horam assignari à vobis volumus, quæ utrisque sit accommodata.

Huic lectioni hodie destinata est hora decima matutina; quæ cum frequentissimè per publicas disputationes, sive juridicas, sive Theologicas occupetur, contingit ut hæc lectio frequenter vel intermittatur, vel præsertim à Theologis frequentari nequeat; ut proinde ad mentem Regis potius ei assignanda esset hora, quàm nulla in jure Canonico aut Theologia prælectio haberetur.

De sancto Carolo Archiepiscopo Mediolanensi in ejus vita legitur: „Ea Canonum scientia ipsi per jucunda erat, quæ Patrum mores & acta repræsentans, Ecclesiæ componendæ atque ordinandæ rationem continet: dolens autem eos communi consuetudine tantummodo Canones ad interpretandum seligi, qui ad lites judicialeque valent, constituit ipse, qui iis declarandis præesset, unde sacra majorum instituta & ritus, optimumque Ecclesiæ administrandæ genus hauriretur.

Quantopere hic sanctissimus ac vigilantissimus Præsul pro reducenda avita Patrum disciplina sollicitus fuerit, eamque in multis tandem reduxerit, ejus acta, ac notanter in Conciliis Provincialibus sub ipso celebratis decreta abunde probant.

Cum vero tum temporis passim juventuti in scholis præter decretales Gregorii IX. aliorumque Pontificum nihil prælegeretur, neglecta decreti Gratiani prælectione, unde Patrum disciplina aliquatenus hauriri posset, non dubium quin S. Carolus exemplo sui Regis Catholici Philippi II. hujus decreti prælectionem instauratam voluerit; atque proinde dum auctor vitæ dixit: „Constituit ipse, qui iis declarandis præesset, unde sacra majorum instituta & ritus, optimumque Ecclesiæ administrandæ genus hauriretur; non alium intellexerit, quam qui decretum Gratiani prælegeret.

CAPUT XIII.

Quis sit præcipuus scopus Reflexionum in Gratianum.

Quantumvis plures viri eruditi jam pridem allaboraverint, idque non sine fructu in corrigendis erratis Gratiani, puta Correctores Romani, Antonius Contius, Antonius Augustinus, de quorum opera in hac correctione adhibita hæc præfatione egimus; nihilominus plurima adhuc superfuisse corrigenda à pluribus notatum fuit, eaque, quantum potui, in his Reflexionibus annotare studui; quin tamen viri eruditiores, & in criticis magis versati adhuc plura sint reperturi non dubito, quin & opto ac spero quod ea, quæ adhuc desunt, sint suppleturi; atque tandem hoc opus ab erratis & apocryphis plene purgatum juventuti prælegeretur.

Quan-

Quantum verò ad Canones, quos vel truncatos, vel in alienum sensum detortos, aut authoribus non suis adscriptos notavi, pro eorum sincerâ lectione & genuino sensu ad ipsos Canones remittendum lectorem brevitatis causa censui, unâ tamen notans, in quo à sensu Canonis recedat Gratianus; quemadmodum & nonnunquam ad integra Patrum aut aliorum authorum scripta, quorum fragmenta Gratianus retulit; idque frequenter nonnullis additis aut detractis, quæ sensum eorum reddunt, vel obscuriorem, vel à mente & sententia authoris alienum.

In hoc autem præ reliquis collimavi, ut ex his, quæ in Gratiano leguntur, exciperem & annotarem, quæ pristinam & SS. Patrum Ecclesiasticam disciplinam exprimunt sive repræsentant, & qualiter ab hac Patrum disciplina Gratianus deflexerit, quidque Gratiano occasionem dederit ab ea deflectendi.

Insuper singulatim studui annotare puncta, circa quæ occasione Gratiani nova ac recentior invaluerit disciplina pristinis sæculis incognita.

Qui Decretum Gratiani attentius perlegerit, diffiteri non poterit in eo etiam hodie nonnulla admodum perniciofa & scandalosa occurrere asserta & principia, quæ omnino cavenda monui, & quantum scandali adversarii Ecclesiæ nostræ dederint, ostendi; ut proinde non immerito cogitaretur, ut interim, donec à similibus Decretum illud esset totaliter expurgatum, publicâ autoritate potius prælegeretur Codex Canonum vulgo Dionysii Exigui jam pridem ab Ecclesiâ Romana receptus, & ab Adriano I. Papa Carolo Magno tanquam Codex Canonum, quo Ecclesiâ Romana utebatur, oblatas, in scholis prælegeretur: cui addi possent illa, quæ à posterioribus nostris Synodis pro temporum, & locorum conditione addita fuere; quemadmodum & prælectioni Juris Romani necessario, vel saltem admodum utiliter Principum Edicta nec non receptæ Provinciarum consuetudines adduntur. De hujus Codicis autoritate & receptione videri poterunt, quæ dicta sunt in Tractatu in Canones Part. 3. cap. 1.

